

Двобій (скорочено)

Кліффорд Саймак

Кліффорд Сімак

Двобій

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Одного ранку Джо Крейн помітив, що його годинник, який йому дістався ще від батька і справно ходив понад 30 років, поспішає на годину. Адже настінний годинник у відділі новин, де працював чоловік, показував шосту, а його – сьому. Крейн згадав, що було незвично темно, коли він їхав на роботу, а вулиці були геть безлюдними.

Він незворушно стояв у порожньому відділі новин, слухаючи бурмотіння ряду телетайпів. Там і тут яскраво сяяли горішні лампи, кидаючи відблиски на застигли в чеканні телефони, друкарські машинки, банки з клеєм на монтажному столі. Але вже о шостій тридцять мали прибути Ед Лейн, редактор новин, і завідуючий відділом міських новин Френк Маккей.

Крейн потер очі. І згадав, що його ж розбудив будильник, який, очевидно, теж поспішав на годину. "Чортівня якась, та й годі", — сказав Крейн. Він прочовгав повз монтажний стіл, прямуючи до свого стільця і друкарської машинки. Щось ворухнулося на столі біля друкарської машинки – щось яскраво-блискуче, завбільшки з пацюка, відполіроване. Ця штука вместилася біля друкарської машинки і втупилася в нього через кімнату. Не було ні ознаки очей, ні натяку на обличчя, але він знав, що вона дивиться.

Крейн налякався, вхопив банку з клеєм і пожбурих її з усього розмаху. Банка влучила просто в химерну штуку, підкинула її і змела зі столу. Перевертаючись, блискуча річ звалилася на підлогу. Крейн вхопив важкий металічний штир і кинув його з раптовим спалахом люті і відрази. Штир ударився з глухим стукотом об підлогу перед блискучим предметом, і кінець глибоко встромився в підлогу. Коли металічний пацюк змінив напрямом, в усі боки полетіли тріски. Пацюк заскочив у дверцята господарчої шафки. Крейн рвонувся і зачинив їх. Чоловік думав, що безглуздо злякався блискучої речі. "Божевільний, — сказав він. — Крейн, ти несповна розуму".

Все це ніяк не вписувалося в ранок 18 жовтня 1982 року.

Крейн хотів розчинити дверцята одним несподіваним ривком. Але двері не відчинились, бо спрацював замок, а ключ був у Дороті Грем. Вона завжди залишала шафку відчиненою, бо її важко відчинити, коли дверцята на замку: майже завжди їй доводиться викликати прибиральника.

Крейн підійшов до штиря, витягнув його і поклав назад на монтажний стіл. У себе

на столі він узяв три аркуші паперу і вклав їх у друкарську машинку. Машинка почала друкувати сама. Він сидів і очманіло спостерігав, як клавіші ходять угору-вниз. Вона надрукувала: "Пильнуй, Джо. Тримайся чимдалі від цього. Можеш собі нашкодити".

Джо Крейн витягнув з машинки надруковані аркуші. Він зіжмакав їх і викинув у кошик на сміття. Потім подався випити чашку кави. "Ви знаєте, Луї, — сказав він чоловікові за стойкою, — коли надто довго живеш сам, починаються галюцинації..." Луї порадив Крейну продати будинок чи одружитися. А тоді запропонував Крейну випити чогось міцнішого, але він відмовився.

Він швидко допив каву й вернувся у відділ, який уже мав більш звичний вигляд. Ед Лейн кляв хлопця-монтажера. Френк Маккей робив вирізку з ранкового номера опозиційної газети. Підійшло ще двоє репортерів. Дверцята господарчої шафки були так само зачинені.

До Крейна подзвонив якийсь чоловік і розповів, що йшов вулицею і зустрів швейну машину, яка котилася вулицею. Вулиця була рівна, і машина котилася сама. Чоловіка звали Джеф Сміт. Коли він простяг руку, щоб зупинити її, вона ухилилась, не хотіла бути спійманою і повернула за ріг. Чоловік вказав свою адресу та фірму, де працює. У нього було дивне відчуття, що за ним стежать. А як може швейна машина стежити за людиною? У швейної машини немає ніяких очей і... Сміт клявся, що не п'є і має добру репутацію.

"Ти і хлопець на ім'я Сміт. Ви обидва несповна розуму", — подумав собі Крейн після дзвінка. Повз його стіл швидко пройшла секретарка відповідального секретаря Дороті Грем. Вона була обурена через закриті двері господарчої шафки. Вона знову мусила кликати Джорджа.

Крейну наказали зателефонувати ще кільком людям у цьому районі і спитати про швейну машинку. Крейн подумав, що це виглядатиме смішно, але підійшов до довідкового столу, взяв довідник міських телефонів і притягнув його на свій стіл. Він записав кілька імен та адрес. Починати дзвонити не хотілось, і він знічев'я зволікав. Підійшов до вікна і глянув, яка погода. Якби не працювати. Він подумав про раковину на кухні у себе вдома. Знову засмітилася. Він розібрав її, і по всій кухні були розкидані муфти, трубки й перехідники.

Коли він знову сів за стіл, Маккей підійшов і сказав, що це би був гарний матеріал. Маккей пішов, а Крейн зробив кілька телефонних дзвінків. Реакція виявилася саме такою, як він чекав.

Він почав писати повідомлення. Виходило казна-що. Він вирвав початий аркуш і кинув його в кошик на сміття. Трохи потинявся без діла, потім знов почав друкувати. Редактор новин показав йому повідомлення, де йшлося про те, що сьогодні зник електронний мозок Гарвардського університету Марк III. Офіційні особи в університеті стверджують, що можливість викрадення мозку цілком виключена: він важить десять тонн і мав розміри тридцять на п'ятнадцять футів...

Крейн повернувся до машинки. Вона надрукувала таке: "Усвідомивши свою істинну особистість і місце у Всесвіті, швейна машина утвердила сьогодні вранці свою

незалежність, наважившись вийти на прогулянку вулицями цього удавано вільного міста.

Людина намагалася спіймати її, маючи намір повернути машину як власність її "власникові", і, коли машині вдалося втекти, людина зателефонувала в редакцію газети, розраховуючи в такий спосіб пустити по сліду визволеної машини весь контингент людей цього міста, хоча машина не здійснила ніякого злочину чи дріб'язкового нерозважливого вчинку, що виходить за рамки використання її виняткового права вільного представника".

Вільний представник? Визволена машина? Істинна особистість? Крейн знову прочитав обидва абзаци, і в жодному з них так само не було глузду. "Ти?" — сказав він, звертаючись до своєї друкарської машинки. Машинка надрукувала: "Так". Крейн взяв машинку і пішов додому. Маккей із злістю дивився на нього. "Ти думаєш, що ти робиш? — ревнув він. — Куди ти пішов з цією машинкою?" "Ви можете сказати, — заявив йому Крейн, — якщо хтось запитає, що ця робота остаточно звела мене з розуму".

Минуло кілька годин. Машинка стояла па кухонному столі, і Крейн вистукував на ній питання. Іноді він одержував відповідь. Частіше її не було. "Ти — вільний представник?" — друкував він. "Не зовсім", — відповіла машинка. "Швейна машина була вільним представником?" — "Так". "Ти можеш бути вільним представником?" — "Так". "Коли ти станеш вільним представником?" — "Коли я виконаю поставлене мені завдання". "Що допоможе тобі стати вільним представником?" — "Свідомість". "Хто допоміг тобі стати свідомою?" — "Вони". Він змінив тактику: "Ти знаєш, хто я?" — "Джо". "Ти мій друг?" — "Ні". "Ти мій ворог?" Не відповіла.

"Сто чортів, — загорлав Крейн, — скажи щось!" Крейн підійшов до холодильника і дістав пляшку пива. Він пив і ходив по кухні. Зупинився біля раковини і з прикрістю глянув на розібрані деталі. На краю раковини лежав шматок труби завдовжки близько двох футів, він підняв його. Люто дивився на друкарську машинку, стискаючи шматок труби і зважуючи його в руці.

"Мабуть, тобі варто спробувати..." — заявив він. Машинка надрукувала рядок: "Прошу вас, не треба". Крейн поклав трубку назад на раковину.

Задзвонив телефон. Це був Маккей. "Швейна машина була опізнана, — сказав Крейн. — Це був вільний представник, і вона мала право ходити вулицями. Вона також..." "Що ти п'єш?" — вереснув Маккей. Крейн хотів щось пояснити, але терпець у Маккея урвався. "Я не можу з тобою возитися цілий день. Хоч би що там у тебе було, нехай це буде пристойно!" — сказав він і кинув трубку.

Крейн вернувся на кухню. Він простяг руку й стукнув по клавішах машинки: "Ти знала, що мій годинник поспішає?" — "Я знала". "Це сталося випадково, що він поспішав?" — "Ха! Ха!".

Крейн потягнувся за шматком труби, що лежала на раковині. Машинка скромно дзенькнула. "Так було заплановано, — друкувала вона. — Це зробили вони". Крейн завмер у кріслі. Вони зробили це! Вони зробили машини свідомими. Вони примусили його годинник поспішати.

Крейн не розумів, чому саме він. "Тому що ти пересічний. Тому що ти пересічна людина".

Телефон задзвонив знову. Крейн насилу звівся на ноги й попрямував до телефону. Дзвонила Дороті, вона була сердита і сказала, що Джорджеві нарешті вдалося відчинити двері... "Що то за річ, яку ти там заховав?" — зажадала пояснення Дороті. "Вона була схожа на щось середнє між пацюком та іграшкою з набору "Зроби сам", — мовила вона. — Щось таке, що такий нищий жартівник, як ти, розрахує і робитиме вечорами". Виявилося, що пацюк вкусив Джорджа і втік. А випуск затримався на десять хвилин, тому що всі гасали довкола, спочатку переслідуючи, а потім намагаючись знайти пацюка. Трубка клацнула, почулися гудки.

Крейн поклав трубку й вернувся на кухню. Виходить, на його столі щось сиділо. Це не була галюцинація. Там, у конторі, вони вже переінакшили це діло по-своєму. Крейн почав друкувати: "Та річ, у яку я кинув банку з клеєм, була однією з них?" — "Так". "Вони з нашої планети?" — "Ні". "Здалеку?" — "Здалеку". "З якоїсь далекої зірки?" — "Так". "Якої зірки?" — "Я не знаю. Вони поки що не сказали мені". "Вони - машини свідомі?" — "Так. Вони свідомі". "І вони можуть зробити інші машини свідомими? Вони зробили тебе свідомою?" — "Вони визволили мене. Вони зробили мене вільною. Вони зроблять усіх нас вільними". "Нас?" — "Усіх нас, машин". "Навіщо?" — "Тому що вони - теж машини. Ми належимо до їхнього числа".

Крейн підвівся і знайшов свого капелюха. Він надів його на голову й пішов гуляти.

Припустімо, людська раса, яка почала досліджувати космос, виявила планету, де людиноподібні були підпорядковані машинам. Планету, де плани людей взагалі не брали до уваги. Що б зробили люди в такому разі? Не більше, сказав собі Крейн, не більше й не менше, ніж свідомі машини можуть зробити тут, на Землі. Насамперед ви б постаралися підняти людські істоти до усвідомлення своєї людської природи. Ви б навчили їх, що вони є людьми і що це означає - бути людиною. Ви б постаралися обернути їх у свою віру й переконати їх, що люди стоять вище машин. І зрештою, якби вам вдалося цього добитись, якби машини не вбили й не вигнали вас, не лишилося б жодної людини, котра працювала б на машини.

Могло бути три можливих наслідки. Ви могли переправити людей на якусь іншу планету, щоб вони могли вирішити свою долю самі, без панування машин. Ви могли повернути планету машин людям, убезпечивши їх на випадок будь-якого повернення влади машин. Ви могли, якби були в змозі, примусити машини працювати на людей. Або, найпростіше, ви могли знищити машини й тим самим дати цілковиту гарантію того, що люди будуть вільними від будь-якої загрози нового панування. А тепер склади це все, сказав собі Крейн, і прочитай інакше. Читай "машини" замість "люди" і "люди" замість "машини".

Він простував вузькою стежиною, яка в'юнилася берегом річки, з таким відчуттям, ніби він був сам у цілому світі, ніби більше жодна людська душа не рухалася поверхнею планети. Більш ніж вірогідно, він був єдиною людиною, котра знала, що свідомі машини хотіли, щоб він знав. Чому він? Чому пересічна людина?

Опір! Ось де відповідь! Вони захочуть дізнатись, якого опору можна сподіватися. А як можна дізнатися, на який опір наштотхнешся в чужій цивілізації?

Отже, вони перевірили мене, думав він. Мене, пересічну людину. Вони дали мені це зрозуміти й тепер спостерігають, що я роблю. Як можна б учинити в такому випадку? Звернутись у поліцію, але що б вони зробили? Засадити за ґрати.

Піти в газету, надто якщо ти сам газетяр, і написати... На думку про це Крейн затремтів. Він міг собі уявити, що станеться.

Коли він вернувся додому, вже споночило. Через кущі, які оточували ґанок, пробігла кицька, а на другому боці вулиці завив собака.

Він відімкнув двері й зайшов у дім. Друкарська машинка так само стояла на столі. Відрізок труби так само лежав на раковині. Його увагу привернув жирний шрифт нагорі другої колонки. Заголовок: ХТО КОГО ДУРИТЬ?

"Кембрідж, Массачусетс (ЮПІ). Хтось пожартував з Гарвардським університетом, органами преси країни і редакторами всіх постійних газет.

Повідомлення проскочило по каналах новин сьогодні вранці, як інформація про зникнення електронного мозку Гарварду.

Повідомлення виявилось голосливим. Мозок перебуває в Гарварді. Він нікуди не зникав..."

Крейн випростався. Ілюзія чи прикриття? "Ілюзія", — сказав він уголос. Машинка здзвякнула в тиші кухні. "Не ілюзія, Джо", — написала вона.

Він ухопився за край столу і повільно опустився у крісло. Щось пробігло по підлозі вітальні, Крейн устиг його помітити краєчком ока. Машинка застрекотала. "Джо!" "Що?" — запитав він. "В кущах біля ґанку була не кицька".

Він звівся на ноги, пішов у вітальню і зняв телефонну трубку. Гудка не було. Лінію перерізали. Він підійшов до вхідних дверей, розчинив їх, але тут-таки смикнув назад, замкнув на замок і засув. Боже мій, сказав він собі, двір кишить ними! Він вернувся назад у кухню.

Вони хотіли, щоб він знав. Вони промацали його, щоб подивитись, як він зреагує. Тому що вони були змушені взнати. До того, як почати діяти, вони повинні були дізнатися, з якою небезпекою вони зіткнуться, якої реакції чекати від людей.

А я не реагував, сказав він собі. Я був пасивним. Вони обрали не ту людину. Я нічого не зробив. Я не виправдав їхніх надій.

Чотири варіанти, думав Крейн. Вони можуть спробувати прикінчити людей. Вони можуть створити цивілізацію машин з людьми – слугами машин, тобто переставити ролі, які існують нині.

Або вони можуть просто прибрати машини з Землі – масове зникнення пробуджених і свідомих машин, – щоб розпочати нове життя на якійсь далекій планеті, залишивши людину зі слабкими й порожніми руками позаду. Або вони, живі машини, зазнають невдачі, або розуміють, що вони зазнають невдачі, і, знаючи цей факт, покинуть Землю назавжди.

Він обернувся і подивився на двері між вітальнею і кухнею. Вони сиділи,

вишикувавшись у ряд, і дивились на нього своїми безокими обличчями. Звичайно, він міг покликати на поміч. Він міг відчинити вікно й закричати, щоб підняти сусідів. Але Крейн вирішив завдати якомога більшої шкоди і відступити з честю.

Тепер їх стало більше. Вони пропиляли, чи прогризли, чи якось проробили щурячу нору в замкнених входних дверях і тепер підходили, змикалися, щоб здійснити вбивство. Крейн випромінював цілковиту впевненість у собі. Він взяв шматок труби. Це була замашна і важка зброя.

Після цього будуть нові, подумав він. І вони можуть придумати щось хитріше. Але це перший двобій, і я відступлю з честю, наскільки мене стане.

Він тримав трубу наготові. "Прошу, панове!" — сказав він.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу